

Érem, som i serem

L'illa més desitjada

Durant el segle XVIII Menorca va estar en el punt de mira de les grans potències europees enfrontades, especialment Gran Bretanya i França.

Quan esclatà la guerra entre austriacistes i borbònics el 1701, els estats majors de cada bàndol eren molt conscients del caràcter estratègic de les Balears en general i de Menorca en particular. Tothom les volia controlar.

Interès estratègic. Malgrat aquest interès per l'arxipèlag, els estratèges de la causa de l'arxiduc Carles —els anomenats aliats: britànics, holandesos, estats germànics i Prússia— decidiren ocupar primer de tot Cadis, pensant que d'aquesta manera controlarien l'entrada i sortida al Mediterrani i la rogalia atlàntica. Hi desembarcaren l'agost de 1702 un exèrcit format per unes 15.000 tropes. Però la ràpida reacció de les armes borbòniques els

La guerra de Successió convertí Menorca en britànica durant 77 anys del segle XVIII, quan se la disputaven entre les potències europees.

obligà a reembarcar un mes més tard. Llavors sí que les mirades austriacistes es giraren cap a Balears. No obstant això, després del fiasco a Andalusia, calia esperar una millor conjuntura per intentar l'assalt. L'estiu de 1703

s'obrí la possibilitat quan Portugal es va sumar a l'aliança contra el Borbó. D'aquesta manera els aliats controlaven les rutes atlàntiques més acostades al litoral peninsular i podien començar a pensar en clau mediterrània.

Mentrestant, a Palma, les autoritats borbòniques es preocupaven cada cop més per la possible invasió. Se sentien febles. Sobretot a Menorca, on no disposaven de gaire defensa. I on sabien que hi havia fervents partidaris de l'arxiduc austriac. A principi de 1704 el lloctinent —virrei— envià des de la capital illenca cap a Maó sis companyies d'infanteria. Eren pocs efectius —uns 300 homes— per fer front a una potencial invasió aliada, però almenys bastaven perquè els austriacistes no intentessin res durant un any.

Les coses canviaren el 1705. Entre maig i agost es produïren els aixecaments victoriosos, amb l'ajut de l'exèrcit i flota aliats, contra el Borbó al País Valencià i a Catalunya. I el 14 d'octubre d'aquell any Carles entrava a Barcelona com a nou regent, en disputa amb Felip V. La preocupació borbònica a les Illes va créixer exponencialment a partir d'aleshores. Aquell mateix mes d'octubre els màxims responsables militars de París i Madrid decidiren reforçar seriosament Menorca. De totes les Illes almenys volien conservar el control del port de Maó, que consideraven el més important estratègicament de Balears. A tal fi ordenaren que salpés immediatament una flota que hi portés un regiment sencer d'infanteria de marina francès i cinc companyies italianes de terra. A finals d'any arribaven els reforços a l'illa.

El desembre de 1705 l'altre bàndol posà també la diana sobre l'arxipèlag. Va ser el mateix Arxiduc qui instà els seus comandaments a preparar la invasió. Després de diverses anàlisis, decidiren ajornar-la perquè no disposaven en aquell moment de prou efectius lliures per dedicar-los a l'expedició. El mes de juny de 1706, però, el monarca insistí amb l'atac. Tanmateix, novament s'hagué de descartar pel mateix motiu de l'any anterior. Dos mesos més tard, no obstant, a l'agost, davant la insistència reial, el comandament militar ordenà que salpés la flota cap a Eivissa i Mallorca. Quedava fora dels objectius invasors Menorca, perquè a causa dels

reforços militars francesos a Maó, els estratègics aliats consideraven que no tenien encara prou efectius per assegurar la victòria. El setembre partí des de València la flota aliada sota les ordres de l'almirall britànic Leake. Tal com els plans preveïen, pràcticament sense resistència van fer que es rendissin les Pitiüses, la capital i tot Mallorca en qüestió de pocs dies. El control efectiu de la majoria del Regne de Mallorca passava a mans dels fidels a Carles.

Menorca quedava separada de la resta de l'arxipèlag. L'ensena borbònica continuava onejant a la fortalesa o castell de Sant Felip, a l'estratègic port de Maó. Si els austriacistes de l'illa volien seguir les passes dels cosins mallorquins i eivissencs, ho havien d'aconseguir tots sols. Per empitjorar la seva situació, la flota aliada se'n anà de Palma el mes d'octubre per fer hivern en ports segurs de Portugal i Anglaterra. Si havien tingut cap esperança d'atac per la mar, s'esvaïa definitivament. Malgrat la solitud, els menorquins contraris al Borbó no es donaven per vençuts. *A priori* no tenien cap possibilitat de revoltar-se amb èxit. No debades entre les milícies autòctones, els reforços arribats de Palma i els enviats pel govern de París el total de la guarnició armada a l'illa sumava uns 2.700 efectius. Clar que no tots els comandaments militars reaccionaren igual quan saberen que la resta de l'arxipèlag s'havia passat a la causa de Carles. Més de 1.400 dels armats es posaren a les ordres dels que es volien revoltar. Dit i fet. El 18 d'octubre les autoritats locals de Ciutadella, es Mercadal i Ferreries es proclamaren lleials a l'emperador. L'endemà totes les tropes borbòniques es concentraren al castell de Sant Felip, per fer-s'hi forts a l'espera de reforços francesos. El dia 20 els caps polítics de Maó i d'Alaior se sumaren a la causa aliada. En dos dies tota l'illa havia passat a control austriacista. Tota menys la fortalesa maonesa amb totes les tropes lleials al Borbó. El 20 d'octubre de 1706, a Maó, Carles III era proclamat rei legítim de Menorca.

Els nous governants posaren setge al fort maonès el dia 23. Durant tot el que restà d'octubre i el novembre sencer els revoltats i els borbònics lluitaren pel control del castell, que no caigué. El desembre arribà la notícia que s'acostaven els reforços francesos.

L'arxiduc austriac Carles volia Menorca per a la seva causa, però els britànics, malgrat ser aliats, se la quedaren com a compensació per ajudar-lo en la guerra contra el Borbó.

I en efecte l'1 de gener de 1707 es veié la flota borbònica entrar al port de Maó. Cinc grans vaixells a les ordres de l'almirall Villars. La revolta estava sentenciada. Era impossible fer front a tant de poder militar amb només els 1.500 armats fidels i els voluntaris que se'ls havien afegit. Després de la rendició dels austriacistes, es desfermà una intensa repressió al llarg de tot el 1707: molts empresonats, desenes d'executats

i, fins i tot, i com a símbol de la victòria política borbònica, s'aboliren les institucions pròpies de govern.

La qüestió menorquina preocupà seriosament els aliats. Tant que els britànics organitzaren una flota per conquerir l'illa. El mateix decidí el comandament militar a Barcelona. Però un cop més els diversos fronts bèl·lics oberts aconsellaren endarrerir l'operació. No va ser fins el 14 de setembre de

Érem, som i serem

1708 quan partí la flota tant des de la capital catalana com des de Sardenya. La conquesta va ser fàcil. Bombardejaren el castell de Sant Felip i desembarcaren les tropes que s'apropriaren el control de l'illa en nou dies.

Malgrat que tant l'almirall de la flota, John Leake, com el general de l'exèrcit expedicionari de terra, James Stanhope, eren britànics, els austriacistes esperaven que possessin l'illa a les ordres de Carles. No va ser així, però. Se la quedaren com a compensacions per les despeses de la guerra. Quan el monarca hi envià qui l'havia de governar en nom seu, els ocupants l'obligaren a tornar-se'n. L'emperador va protestar enèrgicament davant de sa majestat britànica. La resposta de Londres va consistir en la retirada d'un regiment de tropes que tenien combatent contra el Borbó a Catalunya. L'aspirant a monarca espanyol no tingué més remei que acceptar la realitat: Menorca era britànica.

Menorca, britànica. Cinc anys després de l'ocupació, el Tractat d'Utrecht (1713) va oficialitzar el domini britànic, durant el qual s'hi van mantenir vigents les institucions pròpies de l'illa –les universitats o municipis, formats pels jurats en representació de cada estament–, s'abolí la Inquisició espanyola, el català continuà essent llengua d'ús oficial i es mudà, això sí, la capitalitat de Ciutadella a Maó.

Malgrat que alguns historiadors –com el cas del professor de la Universitat de les Illes Balears Josep Juan Vidal– han posat en dubte recentment el caràcter,

diguem-ne *amable* de l'ocupació britànica, argumentant que no foren pocs els menorquins que s'hi oposaren, i que, a més, les noves autoritats deixaren sense efecte qualsevol decisió de les institucions pròpies quan els convingué, hi ha prou dades que indiquen que si més no una altra part, important, de la població es va sentir bé sota el poder de Londres. Sobretot durant el mandat del primer i més famós governador, Richard Kane, que exercí el càrrec entre 1712 i 1736. Va ser qui ordenà mesures de gran impacte a l'illa, com la construcció de la carretera entre Maó i Ciutadella, el dessecament d'aiguamolls i, entre més, la introducció de noves varietats de plantes de conreu. I, sobretot, donà una gran sensació de seguretat –de fet acabà posà fi a les recurrents incursions dels pirates del nord d'Àfrica– gràcies a la important guarnició militar naval i de terra que comandava. També és ver, però, que el sector de la societat més aferrat a la tradició catòlica –clergat i part de l'aristocràcia– veié amb molt

Els 77 anys de dominació anglesa foren una època d'esplendor econòmica i cultural –en català– per a Menorca

mals ulls la tolerància religiosa que Kane imposà a l'illa.

Enmig de la intermitent guerra entre Gran Bretanya i França –que durà més d'un segle–, el 18 d'abril de 1756, el dia de Pasqua, una gran flota francesa es presentà a Menorca, sota el comandament del duc de Richelieu. Hi desembarcaren unes 12.000 tropes borbòniques que s'anaren imposant progressivament a la guarnició britànica. Al cap d'un mes d'enfrontaments, el 20 de maig, es produí el combat definitiu. A la mar, just davant la bocana del port de Maó, les dues flotes s'envergaren canonades fins ben entrat l'horabaixa. La victòria va somriure als francesos. Començava la breu ocupació gal·la que la pau de París de 1763 esvà, quan el rei acceptà retornar l'illa a la corona enemiga.

Al cap de 19 anys, novament enmig del quasi continu conflicte armat entre les potències, una esquadra francesa i espanyola atacà Menorca desembarcant-hi tropes d'infanteria que finalment, després de set mesos de combats, aconseguiren que es retés el 4 de febrer de 1782. Així s'apropriava la monarquia de Madrid l'illa que havia perdut quasi tres quarts de segle abans. Durant els 16 anys següents les autoritats espanyoles acabaren l'oficialitat del català i les institucions pròpies, entre d'altres mesures.

Encara el 1798 tornà altre cop l'illa a mans de Londres. En el context de nous enfrontaments bèl·lics al continent europeu, l'exèrcit d'Albió hi desembarcà i en féu fugir els espanyols. El tractat de pau d'Amiens, tres anys més tard, el 1802, tornà l'illa a Espanya.

Finalitzaven així 77 anys efectius de domini britànic de Menorca –entre els períodes 1708-1763, 1763-1782 i 1798-1802– al llarg de quasi un segle de disputa entre les potències –entre 1708 i 1802–, durant els quals la població menorquina més que es duplicà, es milloraren molt les infraestructures, es posaren les bases d'una potent economia ramadera –amb la forta aposta per les vaquerries: llet, formatges...–, es diversificà l'agricultura i, en fi, la societat insular va viure un destacable desenvolupament econòmic i progrés cultural arrelat a la identitat i les institucions pròpies.

Miquel Payeras